

BUITEN

22^E JAARGANG N^O. 49

ZATERDAG 8 DECEMBER 1928

HET KERKJE TE ASSELT

Redactrice: RO VAN OVEN

INHOUD:

ONDER HET ZAND BEDOLVEN, DOOR HOLMAN DAY (14)	BLZ. 578
HET KERKJE TE ASSELT (GEILLUSTREERD)	BLZ. 579
VAN KAMPONG EN BATIK (GEILLUSTREERD), DOOR JAN POORTENAAR	BLZ. 580—583
IN DRENTE: HET VEE VAN DEN ARME. FOTO DOOR C. PLEGING, IN DEN FOTOWEDSTRIJD MET DEN TWEEDEN PRIJS BEKROOND (ILL.)	BLZ. 583
TOERISTENERVARINGEN (GEILLUSTREERD), DOOR C. EITJE	BLZ. 584—585
BRULLENDE EN ZINGENDE APEN IN HET OERWOUD VAN OOST- EN WEST-INDIË, DOOR DR. H. VAN CAPPEL EN (3)	BLZ. 585
OVER ONGELUKSVOGELS: DE UIL (MET ILLUSTRATIES VAN HARMSSEN VAN BEEK), DOOR GERH. KRIJTELBERG	BLZ. 586—587
MATTEO MARIA BOJARDO, NAAR HET POOLSCH, DOOR KAZ MIERZ CHLEDOWSKI (5)	BLZ. 588
WINTER IN DEN STAAT ARIZONA (ILLUSTRATIE).	BLZ. 588

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

ONZE NIEUWE JAARGANG

Het zal den lezers van „Buiten” ongetwijfeld genoegen doen te vernemen, dat de jaargang 1929 zal openen met een oorspronkelijk Nederlandsch vervolgverhaal.

DR. JAN WALCH schreef dezen roman en gaf hem den titel: „GALATEA EN HANS BRIL”, een vroolijk-ernstige waarneming en kritiek op cultuur en maatschappij van dezen tijd.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 ets.

ONDER HET ZAND BEDOLVEN

14) DOOR HOLMAN DAY

BENEDEN wachtten, behalve de kapitein, twee douanebeambten, stevig gebonden om met mij af te rekenen. Zoo kunt u begrijpen, dat ik dien dag door scherpe prikkels voortgedreven werd op mijn weg op den bodem der zee. Maar nog sterker prikkel was voor mij de meisjeshand, die in de mijne gelegd was.

Ik daalde af en ik was voorbereid, voor zoover iemand dat kan zijn, die vele slapeloze nachten heeft doorgebracht om zijn ervaringen te overdenken en er waardevolle lessen uit te putten.

Ik ging met bloote handen en voeten. Als ik er in slagen zou omlaag te boren in het zand, zou ik mijn handen noodig hebben om de slang te hanteeren en met mijn voeten moeten tasten om te onderscheiden, wat ik vond.

Tick's mannen waren naar boven gekomen, voor ik werd neergelaten. Ik voelde grond onder mij en begaf mij op weg naar het wrak. Ik was, behalve met de gewichten, die ik droeg, beladen als een pakezel. Want ik had alles meegenomen, wat de ervaring mij geleerd had, dat ik noodig kon hebben.

Het kostte mij geweldige inspanning om vooruit te komen. Ik werd heen en weer gesmeten en gegooid. En telkens kreeg ik slagen en stompem.

Maar eindelijk had ik het wrak bereikt. Onder gewone om-

standigheden zou dat genoeg werk zijn geweest voor een duiker op één dag — maar Ross Sidney had daarboven zulke toestanden achter gelaten, dat hij er zóó niet kon terugkeeren.

Het gewichtige oogenblik was aangebroken! Hoe vaak heb ik later niet weer een levendige herinnering gehad aan dat moment — 's nachts word ik soms plotseling wakker en voel de spanning dier minuten.

Slaagde ik niet — wat zou er dan van mij worden? Slaagde ik wèl — wat zou ik dan vinden in het gat, dat ik van plan was in dit zand te boren? — een plan tot dat oogenblik nog door geen mensch beproefd. Zou ik niet mijn eigen graf delven?

Ik ging als een Turk op het zand zitten, als een kleermaker op zijn tafel, hield het mondstuk omlaag, drukte het tegen het zand en gaf het afgesproken signaal. Het duurde lang eer er water kwam. Ik wachtte in angstige spanning. Eindelijk voelde ik de slang opzwellen. Ik was verrukt. Mijn droom zou verwezenlijkt worden, want toen ik het mondstuk aandrukte, kwam er beweging in het zand. Aan de oppervlakte was het een dun straaltje geweest, hier had ik flink persing, als ik het mondstuk tegen het zand drukte. Ja, het zand onder mij bewoog. Het begon op te stijgen. Het dwarrelde rond in gele wolken. Ik maakte een gat zoo groot als een ton. En daar zonk ik in weg. Ik wist niet waarheen, maar hoe dan ook — ik was op weg! Het zand verduisterde alles om mij heen. Ik zakte lager en lager en tastte met mijn bloote voeten, waarheen ik ging.

Maar hoe diep ik ook daalde, ik voelde geen kisten. Mijn voeten voelden nergens scherpe hoeken. En toch moest ik al tien voet in het zand zijn neergedaald.

Dieper en dieper — wel nog vijf voet. Toen sprong mijn hart op. Mijn voeten voelden iets dat glad en hard en vlak was. Maar ik bemerkte al ras, dat het te groot was voor een goudkist. Ik kon mij niet bukken om het met mijn handen te betasten. Ik moest op mijn bloote voeten vertrouwen om mij te vertellen wat mij tegenhield.

Even later wist ik het. Het was een stalen plaat. Ik kon de ronde koppen van de klinknagels voelen. Ik hield het mondstuk voor mij uit om mij een weg te banen. Ik moest den rand van die plaat vinden.

In een oogwenk was ik in een toestand, waaraan ik nog steeds met huivering terugdenk. Toen eerst leerde ik inzien wat zand onder water kan doen onder den invloed van een straalpijp. Zoodra ik het mondstuk afwendde, stroomde het zand achter mij op. Ik werd zoo vast gegrepen, alsof al de acht armen van een inktvisch mij omstrengelden.

Herinner u, dat dit de eerste maal was, dat ik mijn gedachte op de proef stelde. Ik wist niet hoe snel een waterstroom groote massa's zand kan verplaatsen, als dit eenmaal in beweging raakt. Tonnen zand kunnen verplaatst worden, terwijl men eenmaal adem haalt.

De verandering was zoo snel, dat ik er door overrompeld werd. Mijn beenen werden gegrepen en mijn armen bij de ellebogen verstijfd. Het zand pakte zich om mij samen. Van schrik liet ik het mondstuk los. Een golf sleurde de slang uit mijn armen weg.

De straalpijp stond nu recht omhoog en het water spoot naar boven. Het hield het zand in beweging en voorkwam, dat dit zich vastzette om mijn helm. Maar de rest van mijn lichaam was, alsof ik ondergedompeld was in gesmolten metaal, dat om mij heen afkoelde. Binnen enkele seconden was ik niet meer in staat mij te bewegen. Behalve mijn handen en polsen was, ik begraven in zand. Toen de slang uit mijn handen was gerukt, had ik mijn armen uitgestoken om ze te grijpen en nu zwaaiden mijn handen heen en weer in het borrelende water. Ten slotte gelukte het mij het mondstuk te pakken en het een weinig in mijn richting te trekken, zoodat de stroom langs mijn armen en ellebogen speelde. Maar ik kon het niet stevig beet krijgen, al deed ik ook nog zoo mijn best. Het tijdelijk vrij komen van mijn onderarmen hielp mij niet. Het lukte mij niet de slang zoo te grijpen, dat ik den straal op mijzelf kon richten. Steeds vaster pakte het zand zich om mijn beenen en lichaam samen.

Na een tijd moesten mijn pijnlijke armen en handen den strijd opgeven. Ik was zoo verzwakt door mijn worsteling, dat ik mij zoo zwak voelde als een kind; ik was verdoofd.

Ik heb gelezen van mannen, die kalm den dood in het ge-laat hebben gezien. Maar ik verkeerde niet in die gemoedsstemming.

Ik bedacht, dat ik misschien nog vijf minuten kon leven — ik kon nog een uur of langer martelen — voelend, hoe het zand opkroop naar mijn helm tot het de veiligheidsklep afsloot of de luchtbuis dichtkneep.

En ik verlangde te leven! Onder mij lagen schatten aan goud. Boven mij wachtte een lief meisje, dat ik meer dan alle schatten beminde. Ik was jong. Eén oogenblik tevoren had ik de verrukking gekend van een man, die de overwinning tegemoet gaat. Ik groef mij een weg naar het goud van de *Golden Gate*. Ik had alles om voor te leven, stond op het punt te slagen. Nooit had ik zoo naar leven en liefde verlangd, als toen ik daar aan handen en voeten geklemd op den bodem van den Oceaan stond en voelde hoe het zand tegen het glas van mijn helm drukte en spoedig de kleine spleet zou afsluiten waar de lucht uit de uitlaatklep borrelde. Ja, zoo zou ik ongetwijfeld sterven. De veiligheidsklep zou verstopt raken en de luchtbuis zou barsten.

En dat alles, omdat een straal water zich niet tien duim wou verplaatsen en in mijn richting stroomden.

Ik had geen begrip van den tijd, dat ik onder water was geweest. Tijd beteekende niets meer voor mij. Ik moet den dood nabij zijn geweest, want de gedachte kwam in mij op, dat in die laatste oogenblikken de stervende ziel haar geheele vroeger leven overziet. En dat was de laatste gedachte, die ik mij herinner daar in den zandberg, die zich langzaam samenpakte boven mijn hoofd.

Toen gebeurde er iets. Ik had mij erover moeten verbazen, maar ik was te versuft om mij over wat dan ook te verbazen.

Het mondstuk boven mijn hoofd kreeg een schok en kwam in de goede richting te staan. Dat wil zeggen naar beneden, zoodat de straal direkt op en langs mij gericht werd. Ik voelde den stroom meer dan dat ik hem zag. Ik kon in die warreling van zand niets zien. Maar mijn armen kwamen uit den vorm waarin ze gegoten waren. Ik greep naar de slang met de kracht der wanhoop. Ik hield ze zoo stevig vast als ik maar kon. En het was een geluk, dat ik dat deed, want de golven rukten er aan, alsof een duivel, die de zee bewoonde, mij wilde kwellen door mij nog eenmaal een kans te geven en nu vastbesloten was een einde aan mijn bestaan te maken.

Het gezond verstand raadde mij aan voor goed met dit werk op te houden. Ik had op afschuwelijke wijze ervaren, wat er met een waterstroom in zand kon gebeuren.

Maar het gezond verstand heeft nog nooit iemand, die door goudhonger was bezeten, geleid. Ik had een les geleerd, die ik nooit weer zou vergeten: te zorgen, dat het zand mij niet van achteren kon overrompelen. Ik wist ook, wat er met mij zou gebeuren, als ik zonder goud naar boven kwam. Ik gaf er den voorkeur aan tegen zand, liever dan tegen menschen te strijden. Staande in de warreling van het kolkende water, besloot ik beneden te blijven.

Ik probeerde nu wat anders en dat lukte wonderwel. Ik moest uit het gat komen, dat ik gemaakt had en ik vreesde, dat de reddingslijn, door het schuren over het zand, mijn helpers niet veel kans zou geven mij behulpzaam te zijn. En ik moest toch eerst een eindje omhoog komen om voorbij die ijzeren plaat te komen.

Ik temperde den waterstraal door mijn duim half voor het mondstuk te houden en het zand onder mij pakte samen. Daarbij hielp mij het opborrelen van het water en zoo kwam ik langzaam omhoog. Toen begon ik weer te boren.

Ik begreep dat er iets met mijn anker gebeurd moest zijn, want ik had een harden strijd te voeren tegen de golven, die trachtten de slang uit mijn handen te rukken. Na mijn vreeselijke ervaringen, was ik half gek geworden. Dezen keer ging ik naar schatting vijf el de diepte in. En toen mijn voeten, al rauw door het schuren van het zand, voelden, wat er onder ze lag, uitte ik een luide juichkreet, niet met mijn mond, maar van die stille juichkreeten, die in iemands ziel klinken bij een groote vreugde.

Ik voelde een kist. Daar waren de hoeken — vergissing was uitgesloten.

Na heel wat inspanning en nadat ik mij in allerlei bochten gewrongen had, gelukte het mij de punten van de ijstang erin te zetten. Ik gaf het signaal aan het touw en ik voelde de mannen trekken. Maar het touw lag zoo over den rand van den kuil, dat hun trekken niet tot zijn recht kwam. De kist lag te ver van den lichter. Ik hielp ze, door den waterstraal op en onder de kist te laten spelen. Het ging vreeselijk langzaam. Maar het ging, duim voor duim, langzaam maar

zeker, tot ik uit het gat was en tot mijn knieën in het zand stond.

Toen begon de groote moeilijkheid!

De kist was nog niet uit de kuil. De golven beukten op mij. Een paar malen werd ik omver geworpen. Dan lag ik met mijn beenen in het zand gekneld, tot ik weer de kracht had mijn slang te gebruiken en mij vrij te spoelen. Dus moest ik van tijd tot tijd den stroom temperen en het zand onder mij en de kist laten samenpakken — en dan moest ik mijzelf uit het zand sleuren.

Maar, gelukkig!, eindelijk was ik vrij.

En ik had een kist met goud. Niet zoo bij toeval door een grillige onderstrooming. Het was een kist uit het hart van den schat gerukt. Reeds was de Stille Oceaan weer bezig er zand op te stapelen, de deur ervoor te sluiten. Laten Tick's mannen maar afdalen! Laten zij hun krachten maar verspillen. Ik en ik alleen had den sleutel van den toestand.

Ik liet den watertoevoer afsluiten en seinde tegelijkertijd mij en de kist op te halen. Ik wou naar boven komen, weer de frissche lucht inademen, de heerlijke zon zien en den Hemel danken. En o! de vreeselijke vermoeidheid in iedere spier en pees. Ik liet mij gewoon wegsleuren. Ik had geen kracht meer mij te bewegen met al het gewicht van het metaal, dat aan mij hing.

Toen ze mij op dek hadden gesleurd en mijn helm hadden losgeschroefd, bleef ik langen tijd onbewegelijk liggen. Toen wenkte ik nummer-twee-Jones het deksel van de kist, die ik had meegebracht, los te maken. Het gezicht van die staven wekte mij tot nieuw leven.

Het was een opgewonden troepje, dat mij omringde en zij waren nog opgewonden, toen ik zei, dat ik opnieuw zou neerdalen. De koorts zat in mijn bloed. Ik wou naar de *Zizania* terugkeeren met genoeg goud om kapitein Peart en die schoeljes van douane-beambten te overtuigen, dat ik in staat was te doen, wat ik beloofd had. Zoo bedierf ik meteen, voorgoed Tick's kans om ons een stroobreed in den weg te leggen.

Weer baande ik mij een weg naar beneden. En ik bleef beneden, tot ik nog drie kisten omhoog had gestuurd, naar de jol. Ik wist, dat ik voor mijzelf een gevaarlijk record schiep — een, dat ik nooit meer kon evenaren. Ik was blijkbaar in het hart van de schatkamer doorgedrongen, maar ik was ook nog tot iets anders doorgedrongen. Ik vond al het puin en het gebroken aardewerk van de pantry van de *Golden Gate*. Het is waar, ik zond drie kisten met goud naar boven; maar toen ik later over de reeling kroop, waren mijn handen en voeten gekerfd en liep het bloed eruit, terwijl het zand in de wonden was gedrongen. Men kon al zien, waar het dwarrelende zand het vel van mijn lijf had geschuurd. Zelfs het rubber van mijn pak had er onder geleden.

Ik zag er treurig uit, toen ik kapitein Peart's kajuit in waggelde — toen ik mij presenteerde bij het meisje, dat ik beminde om haar ouden, boozen vader op te zoeken. Hij schuimbekte letterlijk van woede en trachtte op mij toe te springen. Waarschijnlijk zag ik eruit als iemand, die het spel verloren heeft. Maar na mij kwamen mijn mannen binnen, hijgend onder het gewicht der goudkisten. Er waren vier van die prachtige kisten en alle waren geopend en lieten de staven zien.

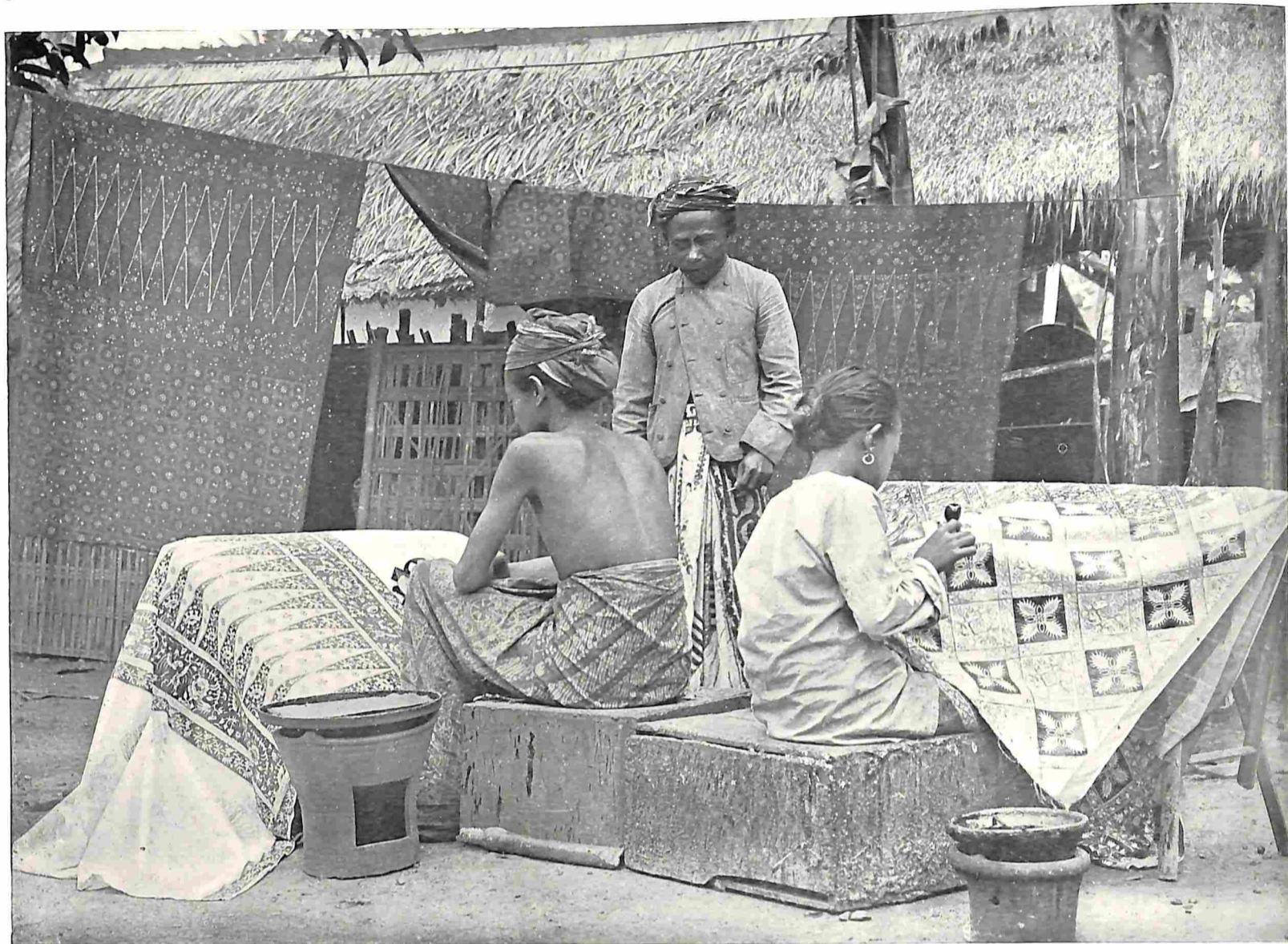
„Uw vriend Tick heeft zijn twee kisten gekregen door de gril van een onderstrooming”, zei ik tot hem. „Ik heb de mijne verkregen door overleg en een systeem waardoor ik ook de rest zal krijgen. Nu zal ik uw excuses aanvaarden, kapitein Peart”.

(Wordt vervolgd)

Het Kerkje te Asselt

HET kerkje te Asselt, een der oudste en schoonste van ons land, werd in 1916 gerestaureerd. Dr. Cuyers heeft de oude schoonheid hersteld, jonge kunstenaars als Joep Nicolas, Henriette Willebeek le Mair hebben er gelijkwaardige moderne kunst gebracht in glas-in-lood, in muurschildering. Maar voor het voortdurend onderhoud is geld noodig, veel geld en de rector, door wiens toedoen de restauratie tot stand kwam, vraagt dringend om steun. Noodig is steun van kunst-, oudheid-, natuurschoonminnend publiek. Een loterij is georganiseerd; uiterlijk 1 April 1929 zal de trekking plaats hebben. Alle inlichtingen geeft Rector J. H. Pinckers te Asselt.

VAN KAMPONG EN BATIK. BATIKKERS

VAN KAMPONG EN BATIK

HET zal een ieder, die eenigen tijd in Indië is geweest, wel ongeveer vergaan zijn als schrijver dezes, dat men hem na terugkeer menigmaal de vraag stelde: leg mij nu toch eens uit, hoe het komt, dat het leven in de Oost nu zóo geweldig duur is bij het onze vergeleken. Aan den eenen kant hoort men hier steeds verhalen van een inlander, die van een handvol rijst en een vischje leeft, een paar dubbeltjes op een dag verdient, dat dit voor hem een heel redelijke betaling beteekent en hij nog genoeg overhoudt voor snoepen, limonades en cigaretten. En aan den anderen kant moet een blanke ettelijke honderden guldens per maand al gauw nodig hebben, en een gezin al spoedig aan de duizend toe zijn. Waarom doen die Hollanders het niet een beetje minder? De oorzaak ligt in het verschil in leefwijze van blank en bruin, van Europeaan en Inlander. ☼ Daar is om te beginnen het zoo onmisbare bad. Een Europeaan neemt dat liefst in huis. De inlander neemt het in de open lucht. Hij is een echt kind van het land en doet, niet in de laatste plaats tengevolge van het klimaat, van allerlei buiten, dat ten onzen sedert de dagen der Batavieren binnenvier muren pleegt te geschieden: hij eet, praat, zit, slaapt, baadt er. Voor zijn dagelijksche afkoeling heeft de blanke een badkamer nodig, nogwel met een mandi-bak, waarin het water wordt vergaard, en beide moeten gemetseld, en liefst ook betegeld wezen. De tegels, het metselen, het water aandraagen of per waterleiding aanvoeren — dikwijls is het de waterdrager, de toekang ajer, die ervoor zorgt — moeten allemaal betaald worden. Dan is er een badhanddoek nodig, badsloffen en een badjas kan men ook moeilijk missen, en ook dat kost alles geld. Na het bad: een schoon gewasschen en gestreken pakje, iederen dag. Een schommelstoel, om van de warmte na het baden te bekomen. Een kopje thee, omdat men daar alweer naar smacht. Hoe echter baadt de inlander? Wel, hij legt zijn sarong ergens op een steen of hangt die aan

een tak in de omgeving van zijn woning, stapt in de kali, en klaar is hij. Een oogenblik staan in de volle zonnewarmte droogt hem beter dan de beste badhanddoek. De sarong wordt eveneens in de kali uitgespoeld, en is hij niet in zijn eigen „buiten”, maar in een door de blanken gebouwde stad, dan doet hij toch precies zoo in de stadsgracht, als hij het elders in de kali zou doen. En de aanblik van spoelende en badende inlanders, mannen en vrouwen, spelende kinderen, is een van de voornaamste aantrekkelijkheden van de stadsgrachten van Batavia of iedere andere stad. ☼ Ondanks nu het feit, dat deze bains-mixtes zich van de onze onderscheiden door een natuurlijke kuischheid — ieder gaat er gewoon zijn gang zonder van een ander de minste notitie te nemen — is het de vraag of de lezer zich er gaarne toe zou leenen barrevoets en vrijwel spiernaakt in het modderwater van kali of stadsgracht te stappen, terwijl zijn kennissen onderwijl over de brugleuning hangen. Alleen reeds barrevoets gaan, zal hij bedenkelijk vinden, want het is erg vuil en behalve een of andere ontstoken wond zou het hem de mijnwormziekte kunnen bezorgen. Daaraan toch lijdt de inlander, doordat de microben hem door de huid van de onbeschermden voet zool het lichaam binnendringen. Verder is een scorpioen niet aangenaam, noch een eventueel slangetje en een flinke kakkerlak reeds verjaagt de rust van menige blanke, ofschoon die nog niet eens zoo groot als zijn pink is. Wat zoudt ge waarschijnlijk benauwd zijn, lezer, voor een vuurroode duizendpoot, zoo lang en zoo dik als een stevig potlood, en die behalve rood ook nog giftig is! En het zou u weinig aantegelijkertijd als W.C. gebruiken, derden er den mond spoelen en tanden poetsen. De nieuweling zal vragen: maar kan het dan den inlander niet schelen dat hij bij voorbeeld de mijnwormziekte krijgt? Och neen, niet bijzonder. Hij zal om te beginnen niet gauw gelooven, dat Allah, geprezen zij

VAN KAMPONG EN BATIK. WAJANG WONG (TOONEELSPELERS)

zijn naam, op zoo'n vreemde manier te werk zou gaan, als Allah's wil nu eenmaal is, dat hij ziek wordt. Waarom zou de almachtige Allah dat nu juist via zijn . . . voetzolen doen, al het nederigste deel zijns lichaams? Of, als hij sakit — ziek — is van wat de witte menschen typhus noemen, zou Allah dat op hem doen neerdalen door middel van het kaliwater? En malaria, met de „koud-en-warm-ziekte”, de koorts, dacht u heusch, dat Allah, geloofd zij zijn heilige naam, er een muskiet bij noodig heeft? Meenen die blanda's nu werkelijk, dat de oppermachtige werkt met kaliwater en muskieten zooals hun waarzeggers met koffiedik? En omdat een blanke geen modderwater voor tandenpoetsen gebruikt, maar als hij verstandig is, slechts gekookt water neemt en verder aan heel zijn leven een zekere mate van comfort en hygiëne verbindt, kan hij niet leven op zijn Javaansch. Hij kan niet in het stof — o, dat vulkaanstof der Vorstenlanden, dat in den drogen tijd de wegen met een dikke aschlaag bedekt — neerhurken en er een handvol rijst eten met een vischje, dat in de zon gedroogd werd en waarvan de lucht alleen reeds voldoende is om hem op de vlucht te doen slaan. En al zijn comfort kost fabelachtig veel geld: het wordt uit Europa aangevoerd, van zijn eierdopje af tot zijn automobiel toe. En wat dit kost? *Het schip*, waarop schrijver dezès de eerste maal het Suezkanaal doorkwam, betaalde voor dien doortocht op zijn lading alleen reeds vier en twintig duizend gulden. ☞ Het schijnt wel, dat de inlandsche volken een vrijwel of althans ten deele immuun ras tegen vele ziekten hebben gekweekt. Maar ook zonder tot levensgevaarlijke ziekten te komen, is er een simpel, dagelijksch kampongtafereeltje, dat de blanke liever op eenigen afstand gadeslaat. ☞ Het bestaat daarin, dat een drietal vrouwen of kinderen achterelkaar neerhurken en zoo een gelid vormen, waarbij ieder het hoofdhaar van de voor haar gezetene aan een reiniging onderwerpt, en de lange, lenige vingers verrichten hun werk als de meest gewone zaak ter wereld, want ongedierte komt hier even veelvuldig voor als het bij ons een uitzondering is. Deze

en al dergelijke toestanden vat men in de Oost samen met het eene woord „Kampong”. Toch, als men hygiëne niet met beschaving verwacht, huisvest de kampong een zeer beschaafd volk. Daar gaan vrouwen langs slingerende paadjes met het aarden vaatwerk, vrachten batiks op het hoofd of op den rug — naar Vorstenlandschen trant gedragen. Een Chineesch koopman torst er zijn zijden stoffen en ratelt met zijn typisch instrumentje, dat zijn vak kenmerkt, zooals de limonadeverkooper met zijn fonkelende flesschen van gele en paars-roode dranken met zijn belletje tinkelt. Dan weer gaat er een vischkoopman met zwart-gelakte, togedekte bakken aan zijn pikolstok, en zware, breede pisangbladen hangen over de heinkjes en woningen met zware trossen fruit. In de hoofdstraten bewegen zich nu en dan beambten van den Sultan, regenten, hooggeplaatsten worden door ettelijke lagere gevolgd, die een speer, een gouden doos en allerhande teekenen van waardigheid dragen, en wanneer het een zéér hooggeplaatst of hooggeboren persoon mocht zijn, den pajong met meer of minder goud. ☞ En men moet in de Vorstenlanden wezen om zulk een waardig geheel langzaam, deinend voort te zien schrijden, waarbij de lange, van voren zorgzaam geplooid sarong bij iederen stap voor den voet wegwuift. De hoofddoek, dien de Madoreezen als een mutsje dragen, plooit de Javaan van Djokja of Solo zich zorgzaam, met vlakliggende vouwen, om het hoofd, en hij draagt een zijden, fraaikleurig bus met lange, nauwe mouwen daarbij. En in de kampong werkt de goudsmid, worden de sierlijke wajangpoppen gesneden, de krissen gesmeed en hun gevesten geciseleerd; heel de oude cultuur, die in allerlei vormen van kunstnijverheid voortleeft, bloeit in die sobere, dikwijls naar Westersche begrippen onoogelijke woninkjes van de wankelste bouw. De inlanderswoning toch heeft in de meeste gevallen slechts een vloer van aangestampte aarde, tenzij in moerassige streken een huis op palen wordt gezet, dat geheel van hout is. Op Java ziet men het doorgaans van bamboevlechtwerk, dat een vertrek uitermate luchtig en gehoorig maakt, en ook smoorheet. Al is het aller-

Foto Jan Kooy

VAN KAMPONG EN BATIK. KAMPONGLEVEN TE TSJISAROE A

aardigst om een inlander te zien wandelen met een muur van zijn huis, zulk een woning te betrekken is voor een Europeaan minder aardig. Stel u voor een wandvak van vlechtsel, dat een vierkant vormt van een paar meter aan elke zijde. Dit vlak wordt omgebogen, als men het een vel papier zou kunnen doen, tot het een poort, een gangetje vormt, dat in doorsnede overeenkomt met de drukletter u. Nu bindt men met een touwtje de eene kant aan de andere vast, de inlander gaat middenin staan — en weg loopt hij met muur en al. Van den man is niets meer te zien dan zijn voeten, die onder het vreemde gevaarte uitsteken. Viermaal kunt ge hem zoo met een muur voorbij zien komen, dan nog eens met wat „atap” afdekt. Dat gaat bij ons niet zoo eenvoudig toe, maar met de inrichting en meubilering gaat het evenzoo, en dat geeft belangrijke besparingen. Vaste waschtafels kent de Javaan niet — men stapt in de kali, zie boven — een bale-bale om op te liggen, een potje om rijst te koken en een paar haarspelden in den wand als kleeerhangers completeeren het geheel. 't Inwendige wordt verder door muizen en ratten, torren en kevers, muskieten en motten, kakkerlakken en duizendpooten door de natuur rijkelijk gestoffeerd en opgevoolijkt. Vele woningen, oudere, zien er nog wat wankeler, maar overigens

eender uit als menig Hollandsch varkenshok. Te Soerabaja kan men, vlak achter de hoofdstraat, woningen zien waar men nauwelijks rechtop kan staan, samengeflanst uit matwerk, zakken, platgeslagen autolineblikken, een stuk gevonden gegolfd ijzer, wat planken en latten. Toch zou ik niet durven verzekeren, dat die eenvoudigen in hun Demosthenes-achtige soberheid niet gelukkiger zijn dan menig blanke met auto, personeel en electrisch licht. Het is nog

de vraag of in onze ongetwijfeld hoogstaande hygiëne, ingenieurskunst, radio en bioscoop een hoogere volkscultuur steekt. De erbarmelijke leelijkheid van bijna al onze gebruiksvoorwerpen maakt tegenover de natuurlijke welstandigheid van die der Oosterlingen, van hun lichaamshouding en ornament een te bedroevenden indruk. Ja, van ornament niet het minst. De batik heeft langen tijd noodig gehad om in onze oogen waardeering te vinden, haar schoonheid en gratie waardig. Doch nu de batik eenmaal waardeering heeft gevonden, is er geen houden meer aan. Zooals wij alles namaken — tusschen twee haakjes: niet bepaald een bewijs van echte cultuur — leveren onze perfecte machines ook hier een perfect massa-artikel. We snijden het ornament na in een metalen rol, daarnaast komt een rol te liggen, die door een verfbak regelmatig met verf wordt gesmeerd, wij draaien een handle om en rrr — daar wordt batik gedraaid per duizend strekkende meter. In de Oost gaat het anders. Primitief noemt men dat bij ons tegenwoordig, en dat is het ook ongetwijfeld. Het gaat alles met de hand, en het gaat alles met liefde, niet à zooveel cent per uur. Het batikken is het werk van de Javaansche vrouw, en daar de Javaan in 't algemeen niet is, wat men een „zakenman” noemt, zijn hier en daar Chinezen gekomen, die het batikbedrijf met behulp van gesneden stempels in een vlugger en rendabeler tempo leiden. Maar de stempels zijn ook maar een, hoewel iets aangenamer,

imitatie; de doeken worden dan uit de hand bijgewerkt om de stempel-randen ongemerkt in elkaar te doen vervloeien. de wegen der hoofdsteden, Djokja en Sob. ziet men overal de vrouwen en meisjes ijverig bezig, voor hun stapels in schaduwhoekjes, op erfjes. Dan brengt men ze in stapels naar den passar, de markt, de meest bruin en blauw getinte stoffen, want het levendig kleurengeheel begeert slechts in reesche bonte smaak overheerscht. Luidruchtige kleuren zijn verniets voor den echten Javaan, zijn stille, gesloten aard verdraagt ze niet. Van geslacht op geslacht, zooals bij ons volkraagt, nemen de Javanen hun taal over van hun voorouders. In vergelijking met ons individueel ontworpen ornament is de batik dus als versiering zeer stabiel, niet onderworpen aan elkaar spoedig verdringende kunstrichtingen, maar evenmin dood als onze taal. In de woning van Prins Pakoe Alam te Djokja — die er een klein der vier regeerende vorsten van Java — werd ons een gebied heeft naast den Sultan van Djokjakarta, werd ons een verzameling getoond van al de motieven, die in zijn domein voor batik worden gebruikt. En juist als met een taal komt, het er maar opaan, welk gebruik ieder onzer ervan maakt, de woordenkeus, de stijl, graad van raffinement, smaak, zijn

toch weer factoren van persoonlijk aard. Bij de Djokjasche doeken is het bruin dof, daartegen bij de Soloesche goudachtig getint. Batikken beteekent eigenlijk stippelen, en de Javaansche stippelt met behulp van een klein werktuigje, de tjanting, het ornament op de stof, met gesmolten was datgene afdekkend, wat niet mag worden gekleurd in het verfbad. Het maken van een echte batik is een werk van veel bedrevenheid, van smaak en overgeërfde sierzin. Bij de ornamenten

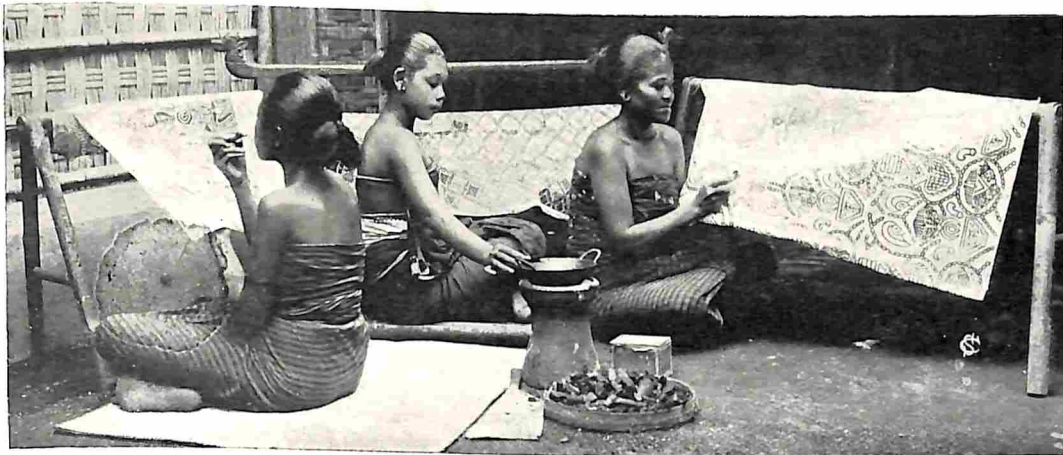
zijn veel bloemvormen, ster- en roosfiguren aan bloemhart en ontleend, de Swastika, het Hindoesche kruis met omgebogen armen, de schuinlopende „parang” met smalle, evenwijdige banden, de rijke parangroesak, die een patroon vormt, dat slechts vorsten dragen mogen. Onder de kledingstukken, die op deze wijze ware pronkwerken van kunstnijverheid worden en soms maandenlange arbeid vereischen, noemen wij allereerst de Sarong. De „kain pandjang”, het groote kleed, wordt bij plechtige gelegenheden en aan de hoven gedragen; de „dodot” is de sarong, die zoo wijd is, dat hij gedrapeerd wordt om het lichaam in tegenstelling tot de „gewone”, die nauwsluitend om de heupen spant. Dan is er de hoofddoek, de kain kapala, vierder slaat, smal en lang, de draagdoek, die men over den schouder spant. En er is ook een miserabel soort doek, die voor den Europeeschen toerist en voor de export gemaakt wordt, waarop men, om maar vooral hevig Javaansch te wezen, wajongpoppen teekent en die in de woningen der blanken onder een kapstok worden gehangen, tafelkleeden en zoo meer. Daar de Javaan, die gehurkt zit, geen tafel gebruikt, is vanzelf een Javaansch tafelkleed een onding, dat om aan den curiositeitszin der blanken te voldoen. En al deze soorten komen ter markt. Alleen te Solo vóór den oorlog per jaar een waarde van ongeveer tien millioenen gulden vertegenwoordigende. En op de markt, daar biedt en pingelt

Foto Jan Kooy

VAN KAMPONG EN BATIK. KAMPONGLEVEN TE TJISSAROE A

VAN KAMPONG EN BATIK. BATIKSTERS. IN 'T MIDDEN HET COMFOOR, WAAROP DE WAS VLOEIBAAR WORDT GEMAAKT

op men de prijs, dat het een lust is. Als van den prijs werkelijk niets meer afkan, noemt de verkooper dien de „harga mati”, de doode prijs. Er zit dan geen „leven” meer in. De aardigheid is er verder voor hem af. Maar als ge bij zijn eerste tienvoudige prijsbepaling zegt, dat hij gek is, begrijpt hij niet, wat ge bedoelt. Ge moogt immers loven en bieden? Hij noemt zijn vraagprijs en zegt er meteen bij: „boleh tawar”, je kunt er een bod op doen. En in het schaakspel van overvragen en onderbieden ligt een der aantrekkelijkheden van een Javaansch markttafreel, waar stapels batiks afwisselen met kleurig fruit, gouden en zilveren spelden, gespen, vischjes, en allerlei klein gerief. Buiten, in de felle zon die over de sawah's straalt, ploegt de karbouw of bewerkt de man met zijn patjol den grond, en de ossenwagen met zijn hooge huif schommelt loom in de heete lucht langs de wegen. JAN POORTENAAR

TOERISTENERVARINGEN

DOOR de geestdriftige verhalen van een vroegeren bezoeker nieuwsgierig geworden, hebben we een week van onze vakantie gebruikt om enkele Noord-Duitsche steden te bezichtigen. De reis begon met een bezoek

aan Münster, Soest en Paderborn; daarna gingen we via Hildesheim naar Brunswijk en ten slotte heeft Goslar een beurt gekregen. In één week hebben we dus zes steden „afgewerkt”, zooals de term luidt; en inderdaad maakte het tempo der reis een grondiger bekijken onmogelijk. Maar zelfs die eerste vluchtige kennismaking was al voldoende om onder de bekoring te raken van de schatten aan schoonheid, die in deze steden verborgen zijn. Immers zij liggen buiten de gewone reisroute en daardoor is de pracht, die binnen haar muren gevonden wordt, nog niet geëxploiteerd tot een leeg kijkspel voor nieuwsgierige toeristen. Alleen Soest en Goslar maken hierop een uitzondering; in deze steden voelt men zich als in een museum, waar wel veel moois te bewonderen valt, maar dat toch nooit zoo sterk het hart vermag te ontroeren als de schoonheid, die één is geworden met de drukte en nuchtere grauweheid van het dagelijksch leven. Daardoor wordt ook het stadsbeeld, zoowel in Soest als in Goslar, tot een uiterlijk volmaakt, maar innerlijk leeg decor, een fraai omhulsel, waarin de ziel gestorven is. En hoe zou het ook anders kunnen? Immers de traditie, welke eens in de

heeft men in Goslar, als men telkens weer zoo opzettelijk wordt gebracht naar de overblijfselen van een oud verleden, dat door geen enkelen band met het heden verbonden is. Eens, in de elfde eeuw, was de machtige pfaltz der Salische keizers een belangrijk politiek, economisch en cultureel middelpunt. Nu is de stad Goslar slechts een mooie, maar doode herinnering aan vergane grootheid. En al heeft men getracht om de glorie van dit roemrijk verleden in verbinding te brengen met den keizertijd van 1870, dit is mislukt, kon niet slagen, omdat tusschen de periode der Salische heerschers en het Duitschland van 1870 een onoverbrugbare kloof gaapt. Daarom doet het sentimenteele gepraat der officiële gidsen over „unser Kaiserpfaltz” even onecht aan als de foieleelijke, pronkerige historische beschrijving; waarmede men de groote zaal in het keizershuis, op zich weer een wonder van harmonische ruime, de kerk, die tot een tehuis voor oude vrouwen is gedegradeerd, spreken meer tot het hart dan zulke kille, ziellooze fraaiheid. Men merkt eerst hoe dood het verleden zijn kan, als men het met een schijn van leven gaat bekleeden. Dan was de sfeer in de oude bisschopssteden Munster, Paderborn en Hildesheim toch geheel anders. Hier paste de schoonheid der kerken, de

Foto C. Pleging

IN DRENTE: HET VEE VAN DEN ARME. FOTO IN DEN FOTOWEDSTRIJD MET DEN TWEEDEN PRIJS BEKROOND

eigenaardige bekoorlijkheid der oude straatjes en stille pleinen volkomen in het stadsbeeld. Ten deele zal dit wel verklaard moeten worden uit het feit, dat ook heden ten dage nog deze steden economische centra van betekenis zijn. Waar zulk een bedrijvig stadsgewoel heerscht, zal ook een imponeerend monument uit lang vervlogen tijden niet spoedig den indruk wekken, dat het zichzelf heeft overleefd, dat zijn rijkdom en pracht te weidsch zijn geworden voor den tegenwoordigen toestand. Maar er is misschien nog een tweede, gewichtiger factor, die oorzaak is van die harmonie tusschen de schoonheid in vroeger eeuwen geschapen en het woelige leven van een moderne stad. Doet zich hier niet een geestelijke traditie gelden, welke ondanks haar hoogen ouderdom nog steeds haar invloed niet heeft verloren? We zijn hier immers in bisschopssteden, die reeds in de tijden, dat Noord-Duitschland nog maar zeer oppervlakkig gekerstend was, oasen waren van een voor dien tijd hoog beschaafd geestelijk leven. In hun muren hebben bisschoppen gewerkt, die groote daden op cultureel gebied hebben verricht. Zij brachten voor het eerst kennis en kunst

in de barbaarsche Germaansche landen, wisten niet alleen de zielen voor de kerk te winnen, maar hen ook in aanraking te brengen met een nieuwe wereld van weten en schoonheid, waarin iets voortleefde van de antieke beschaving. Vraagt men ons wetenschappelijke bewijzen, we zouden ze niet kunnen geven; toeristenervaringen berusten nu eenmaal op persoonlijke indrukken, op kleine, onbelangrijke, onvolledige waarnemingen. Het feit b.v. dat het gouden kruis door den H. Bernward van Hildesheim persoonlijk vervaardigd, doodleuk versierd is met een antieke camee, den Apis voorstellend, moge misschien geen waarde hebben in een geleerd betoog, ons toeristen deed deze kleine bijzonderheid begrijpen, hoe een kerkvorst van die dagen, zijn Christendom en antieke cultuur tot een éénheid wist te maken. Ook de prachtige Christuszuil in den Dom van Hildesheim was een sprekend voorbeeld van dit broederlijk samengaan van kerkelijk geloof en klassiek schoonheidsgevoel. De H. Bernward heeft n.l. voor zijn geliefden bisschopszetel een zuil ontworpen, die wat vorm betreft een copie is van de Trajanuszuil in Rome, de beeldengroepen echter zijn

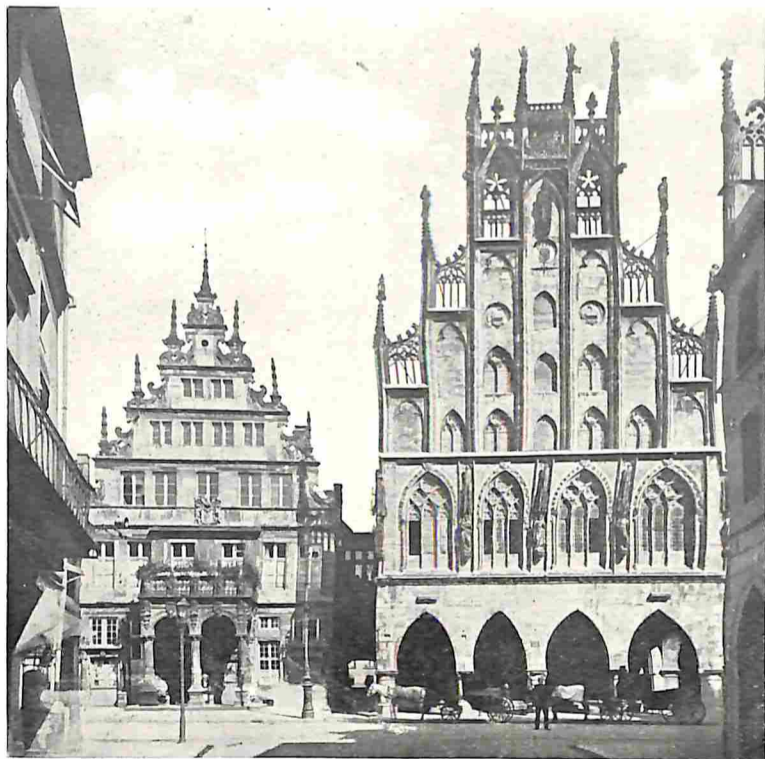

TOERISTENERVARINGEN. SOEST, DE WIESE-KIRCHE

ontleend aan het leven en lijden van Jezus. ☞ Er moet door de eeuwen heen in deze steden iets zijn blijven leven van deze eerste geestelijke traditie; hoe is het anders te verklaren, dat zulk een stemming van evenwichtige rust uitgaat van bouwwerken, waaraan toch vele geslachten hebben gebouwd, die door zoo veel handen zijn versierd? Zoo wekt de dom van Paderborn, waar het strengste vroeg-romaansch en het sierlijke laat-gothisch samen gaan met de praal van een overdadig barok, ondanks de geweldige, massieve kracht van het geheel, een even schoonen indruk van natuurlijken groei als de oeroude linden, die het marktplein sieren. Ook in Hildesheim trof ons steeds weer het verschijnsel, dat de veranderingen door opeenvolgende geslachten in hun kerken aangebracht, zich toch altijd harmonisch voegden in het geheel; zelfs de renaissance-bepleistering van het vroeg-romaansche domgewelf stoorde niet, ofschoon men hier in theorie geneigd zou zijn van vandalisme te spreken. En ligt de verklaring van die aanpassing eigenlijk niet voor de hand? Waar de liefde voor de kerk in zulke hoogburchten van het

katholicisme tot op onze dagen een levend gevoel is gebleven, moesten allen, die aan deze godshuizen hebben gebouwd en ze hebben versierd, iets van hun liefde in hun werk neerleggen. Zij konden zich slechts uitdrukken in de vormen, welke in hun tijd de heerschende waren, maar deze voegden zich aan het reeds bestaande, omdat dezelfde geest al deze kunstenaars bezielde. Was het toeval, dat de St. Godeharde in Hildesheim, het eenige kerkelijke bouwwerk, dat bij zijn restauratie in de laatste jaren van de 19de eeuw van alle toevoegsels is ontdaan en weer hersteld werd in den oorspronkelijk vroeg-romaanschen vorm, een gewaarwording van leegheid en kilte wekte. Ons tenminste leek het, alsof ondanks de zuiverheid der lijnen deze kerk haar sfeer ingeboet had. ☞ Toeristenervaringen, het zijn ten slotte niet meer dan persoonlijke belevenissen, die weinig weerklank zullen wekken, bij anderen, die al dat schoons niet met eigen oogen hebben aanschouwd. Maar ieder, die de bekoring kent van het dwalen door schilderachtige straatjes en steegjes, die genieten kan van een stemmig kerk-interieur en gaarne een poosje zit te soezen onder de hooge boomen van een stil, Middeneeuwsch pleintje, waar geweldige kerktorens hoog uitrijzen boven het kleine huizengedoe rondom, durven we het bezoek dezer steden aanraden. Hier spreekt het verleden tot ons met zulk een overtuigende schoonheid, dat ieder, die deze taal verstaat, het hart open zal gaan.

C. EITJE

TOERISTENERVARINGEN. RAADHUIS EN WIJNHUIS TE MÜNSTER

Brullende en zingende Apen in het oerwoud van Oost- en West-Indië

(Slot)

EN harer had voor den *Oewa*-knaap een rood jakje gemaakt, waarmede hij zóó gelukkig was, dat hij zich voortdurend van boven naar beneden bekeek en er het grootste vermaak in vond, het los en weér vast te knopen. De ijdelheid van dezen Gibbon-knaap was stellig niet minder groot, zegt Haeckel, dan die van een Hoofd op de Mentawai-eilanden, die zijn naakt lichaam zoo gaarne tooide met een afgedankte soldatenjas, of, zooals wij er aan zouden willen toevoegen, dan die van Boschnegerkapiteins, die men in hunne dorpen langs de Surinaamsche rivieren te midden hunner naakte onderdanen vaak in zulke kleedingstukken ziet rondloopen, of den Boschnegerkapitein in een dorp aan de Cottica, die verrukt was, toen hij van mij een klaphoed (*claque*) ten geschenke kreeg en dezen dadelijk op zijn kroeskop zette, bewonderd aangestaard door zijn volk. Hetgeen Volz in zijn „Im Dämmer des Rimba” van een naakten Dajak in midden Borneo vertelt, is misschien nog gemakkelijker. „Is het waar, Heer”, zoo vroeg deze hem, „dat

ik een jas en een hoed ten geschenke krijg, als ik Christen word? Zoo ja, dan wil ik mij laten doopen". ☼ Als de Gibbon-knaap zich benadeeld voelde, bijv. als men zijn jakje uittrok, zijn maleisch vriendinnetje aan een hand van hem aftrok of hem een leukernij voorhield, te ver echter om ze te kunnen grijpen, stiet hij geluiden uit, die als gillend uitgestooten, meerdere malen herhaald, „hoeih" klonken en die zooo duidelijk verschilden van het gewone Oa-Oa-Oa, verschilden hij met zeer afwisselende moduleering en sterkte gebruikte, om verschillende gemoedstoestanden uit te drukken. Dikwijls bezigde hij ook beide lettergrepen achter elkander, en liethij den klank „Oa" zeer luid en met hooge stem eenige malen hooren, terwijl hij daarna den klank „hoeih" steeds zwakker liet worden en lager liet zakken tot de lagere octaaf bereikt was. ☼ De spraak en de zang der Gibbons is wel niet rijk aan verschillende klanken, maar deze, zegt Haeckel, worden met zóóveel uitdrukking gemoduleerd, d.w. z. zóó verschillend gebezigd, wat betreft toonhoogte, kracht en het aantal herhalingen der lettergrepen, ja deze worden zoodanig door een afwisselend gebarenspeel en veranderende mimiek be-

geleid, dat hij die gelegenheid zou hebben, langeren tijd een gelukken, langzamerhand bepaalde gevolgtrekkingen aangaande zijne voorstellingen, wenschen en gewaarwordingen te maken. ☼ Brehm zegt van een Hoelok (Hylobates hooloek Hart.) een gibbonsoort uit Achter-Indië, die hij in de Londensche Zoo zag, dat van alle dierengeluiden, die hij had gehoord, er geen zóó vol en welluidend — zóó menschelijk — klonk, als dat van dezen aap. ☼ De meest muzikale onder de Gibbonsoorten is zeker wel de Withandige Gibbon, (Hylobates lar), die in het Westelijk deel van Achter-Indië en het Maleische Schiereiland voorkomt en een geheele octaaf der chromatische toonladder kan zingen. Deze zingt op zóó muzikale wijze, dat het niet moeielijk valt, de geluiden in noten weér te geven. Veelal vangt hij met den grondtoon *e* aan, en laat zijn zang dan in halve tonen een volle octaaf opwaarts stijgen. Hierbij laat hij de verschillende tonen steeds langzamer op elkander volgen, om bij het nederdalen der toonladder het tempo weder gaandeweg te versnellen. Bezoekers van enkele diergaarden, als Berlijn en Breslau, hebben naar de zangoefeningen dezer Gibbonsoort kunnen luisteren. Het exemplaar uit Breslau (zie de illustratie in No. 47). ☼ Met de eigenlijke menschen, den Gorilla, Chimpanse en den Orang Oetan, hebben de Gibbons gemeen, dat zij, evenals de menschen, streng monogaam leven, nl. man en vrouw met een of twee jongen. Nu en dan trof Volz in het oerwoud van Zuid-Sumatra een eenzamen Gibbon, in de meeste gevallen een Siamang aan, die doorgaans een jong mannetje bleek te zijn. Volz leidt hieruit af, dat de geslachtsrijpe mannetjes zich van hunne familie afscheiden en alleen het oerwoud doortrekken, tot zij een jong wijfje ontmoeten, waarmeê zij dan een familie stichten. ☼ Wie nog dieper overtuigd wil worden van de steeds nauwer wordende toenadering tusschen de Menschen en de Menschen, naarmate onze kennis van het leven dezer apen en der primitieve menschen groter wordt, hij leze het aangehaalde werkje van Volz, die in dezelfde wouden van Sumatra, waar hij den Orang Oetan en de Gibbons in hun doen en laten heeft gade geslagen, de meest primitieve menschen der wereld heeft ontmoet, die, evenals de Orang en de Gibbons in familiën bijeen leven en in het dichtste dier wouden het armzaligste bestaan lijden, dat zich denken laat en die zich nauwelijks boven het dier verheffen, nl. de Koeboes. ☼ De Koeboe vertegenwoordigt den Oermensch in den meest primitieven toestand, uit geklopte boombast (een lendengordel bij den man en een kort klopje bij de vrouw) en een puntige graafstok, waarmede

TOERISTENERVARINGEN. DOM EN RAADHUIS TE SOEST

hij knollen en wortels uitgraaft, die nevens vruchten en bessen en alle mogelijke dieren (van hagedissen tot vette keverlarven), die hij op zijn omzwerfingen vindt, zijn voedsel uitmaken. Daar hij nog geen steen als werktuig of wapen heeft leeren gebruiken, leeft de Koeboe dus nog in het houten tijdperk, dat overal het latere steenen tijdperk vooraf moet zijn gegaan. ☼ Evenals de Orang Oetan en de Gibbons, zijne medebosbewoners, trekt de Koeboe in families door het oerwoud, daar blijvend, waar de nacht hem overvalt. Hij maakt dan uit takken een afdak op den bodem of een nest in een boom en trekt den volgenden dag weér op voedsel uit. Zijn uiterlijk wijkt geheel van het Maleische type af. Een vrij donkergeelbruine, eenigszins aschgrijs getinte huid, die doorgaans met een dikke laag vuil bedekt is, groote oogen, dikke stompe neus, en een donker, sterk golvend haar, dat bij ouden van dagen verward tot over de schouders hangt, zoo moeten wij ons ook den oermensch in Europa uit de eerste perioden der menschwording voorstellen. Vergelijkt men het leven der Koeboes, die het oerwoud niet verlaten, dus de oorspronkelijke Koeboes, met dat der Gibbon,

dan moet men, zegt Volz, onwillekeurig vragen: Mogen de Koeboes niet menschen genoemd worden? Het zieleleven der hogere menschen ontbreekt bij hen geheel; godsdienstige begrippen, denkbeelden omtrent het bovenzinnelijke treft men bij deze oermenschen niet aan. „Terwijl de Koeboe beheerscht wordt door de nuchtere natuurbeschouwing en door zijn door waarneming verkregen kennis en hij hierdoor op een hooger trap staat dan de Gibbons, die hoog in de boomen, waar zij zich in den verkwikkenden zonneshijn kunnen koesteren, een veel opgewekter en zorgelooser bestaan lijden, moet de Koeboe zijn kortstondig, droevig leven in het donkere oerwoud slijten, dat hem naar een hogere ontwikkeling niet voeren kan, en elken impuls tot geestelijke werkzaamheid

TOERISTENERVARINGEN. RAADHUIS TE PADERBORN

smoort". ☞ Maar ook bij deze primitieven is de „beschaving” reeds aan het doordringen, want in de nabijheid der vestigingsplaats der Bataafsche Petroleum Maatschappij treft men reeds in woningen gehuisveste, gedoopte Koeboes aan, die des Zondags, keurig uitgedost, limonade door een strootje drinken!

H. v. C.

OVER ONGELUKSVOGELS

De Uil (*Slot*)

DAAROM slaat, als het beslist tot daden tusschen de beide medeminnaars en hun aanhang gekomen is, de Winterkoning voor, om Nikolaas van Guildford tot Portesham en Dorset, die geleerd en liederenkundig is, als rechter er bij te roepen. Alle vogels trekken naar hem heen. Het oordeel wordt niet bekend gemaakt. ☞ Shakespeare beschouwt de uil steeds als een onheilspellende, ongelijk profeteerende vogel, en noemt hem „vile owl, obscure bird, ominous and fearful owl of death” enz., wyl hij zich altijd daar vertoont, waar een obskuur feit in uitzicht is. Toen Macbeth de koning Duncan — Macbeth was koning van Schotland in de 11e eeuw en opvolger van de door hem vermoorde Duncan VII. Hij is bekend als de hoofdpersoon in het bekende treurspel van Shakespeare — vermoorde, klonk Uilegeschreeuw:

„Hark! Peace!

It was the owl that shriek'd,
the fatal bellman,
Which gives the stern'st
good night”.

☞ Onze Nederlandsche Dr. Burgersdijk vertaalde het treurspel, en noemt in bovenstaande passage de Uil:

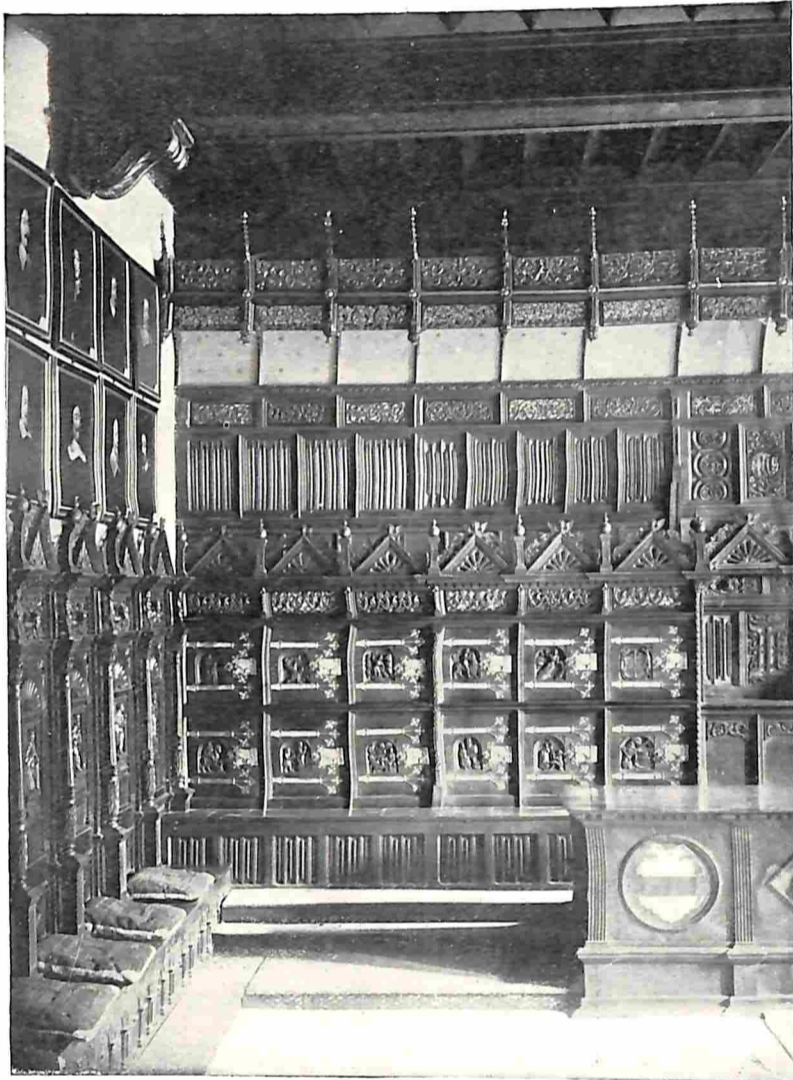
... 's noodlots wachter,
Wiens nachtgroet onheil
krijst”.

☞ En als Macbeth met de bebloede dolk in de kamer der „Lady” terugijlt, zegt hij: „I have done the deed. Didst than not hear a noise?” „I heard the owl scream”, antwoordde zij. ☞ Het Engelsch bijgeloof, dat het uilegeschreeuw bij de geboorte van een kind aan hetzelfde een treurige toekomst zou voorspellen, verleent naar Shakespear's Koning Hendrik VI doorde tot Glostergerichte uitdrukking: „The owl shriek'd at my birth, an evil sign”.

☞ Ophelia zegt in haar waanzin tot Hamlet (IV, 5): „They say the owl was a baker's daughter. Lord, we know what we are, but know not what we may be”. Zij herinnert zich alzoo een sprookje, dat vroeger in Engeland vooral onder de landlieden algemeen bekend was. Onze Heiland, zoo luidt dit, kwam eens in een bakkerswinkel, en bad, omdat Hij groote honger had, om een stuk brood. De bakkersvrouw schoof daarop een rol deeg in den oven, maar werd daarvoor door hare dochter, die beweerde, dat zij een te groot stuk deeg genomen had, berispt. Zij nam dus de helft van het deeg af, maar het andere stuk zwol onder 't bakken tot een ongehoorden omvang aan. De gierige dochter, dit ziende, riep vol verbazing: hoe, hoe, hoe!” waarom Jezus haar tot straf voor haar liefdeloosheid in een uil veranderde, wiens schreeuw zij nagebootst had. ☞ Mannhardt deelt van de Zwarte Specht mede, wat hier van de uil geldt. In een Skandinavies sprookje wordt dezelfde bakkerin in een Koekoek veranderd. ☞ De Uil is bij meer dan een volk de gevreesde doodaanzegger. Wie zijn geschreeuw nabootst, sterft. Schreeuwt hij in de nabijheid van een zieke, dan is diens dood te verwachten. Wie overdag nachtvogels ziet, staat een groot ongeluk te

wachten; evenzo hem, die daarvan droomt. Wie het oog van een gedooide uil, dat negen dagen in azijn heeft gelegen, voor een brandende kaars houdt, kan daarin zijn toekomstige kinderen zien. Wie weten wil, waar zich een aan hem ontstolen derer zien. Wie weten wil, waar zich een aan hem ontstolen derer zien. Wie weten wil, waar zich een aan hem ontstolen derer zien. Wat vertelt dien kant is het gewenschte voorwerp te zoeken. ☞ Wat vertelt men van Graaf Hackelberg, den hoofdman der „Wilde Jagers” in de Harz, die volgens de sage in 1521 te Wolfenbüttel geboren was, en in 1581 bij Wülperade overleed. Hij was opperjager aan het Hof van Brunswijk, en wel een zoo hartstochtelijk, dat hij zich om geen kerk bekreunde, ook des Zondags niet, en daarom gedoemd is, steeds des nachts door de lucht de jacht voort te zetten, omstuwd door zijn knechten en honden. Ook had hij een groote uil daarbij, wiens oogen gloeiden als vuur. Deze uil was voorheen een non en heette Ursula, waarvan de volgende Sage bekend is. Zij leefde in een klooster. Zij stoorde door haar huilend gezang het zang-

koor, waarom men haar Tut (= toet)-Ursula noemde. Nog erger werd het na haar dood, want om elf uur 's avonds stak zij het hoofd door een gat van den kerktoren en toette weeklagend; en elken morgen om vier uur mengde zij zich ongeroepen in het gezang der zusters. Eenige dagen verdroegen zij het; den derden dag echter zeide een non vol angst zachtjes tot haar buurzuster: „dat is ongetwijfeld Ursula!” Toen zweeg plots alle gezang, hun haren rezen te berge en de nonnen vluchtten uit de kerk, luid schreeuwend: „Toet Ursula, Toet-Ursula!” En geen straf kon een non bewegen, de kerk meer te betreden, tot eindelijk een beroemde duivelsbanner uit een Kapucijnenklooster aan de Donau werd gehaald. Deze verbande Toet-Ursula in de gedaante van een Oor-uil in de Dumenburcht op het Harzgebergte. Hier trof zij Hackelberg en vond in diens hoehoe zoo veel welbehagen, als hij in haar hoehoe. Zoo trekken zij beiden nog heden tezamen ter jacht door de lucht. ☞ In Neder-Oostenrijk, waar de duivel de rol van den wilden jager heeft overgenomen, zegt men, als de uilen zich troepsgewijze verzamelen, dat de duivel door de lucht rijdt. ☞ De nachtuil heet in Beieren „Hu-

TOERISTENERVARINGEN. VREDESZAAL TE MÜNSTER

wil”, d.i. hoe-Uil. Hij is een betooverde stiefmoeder, die haar stiefkind vermoordde en thans nog haar weeklagend geschreeuw in 't woud hooren laat. ☞ Een moeder uit het plaatsje Zell in Pinzgau zeide tot hare twee kinderen, die van hun bedreis weinig geld naar huis brachten en de moeder toch om brood baden: „Ik mocht lijden, dat ge steenen waart, dan was ik van U bevrijd!” Deze wensch ging oogenblikkelijk in vervulling. Een ontzettend onweer brak los, de donder rolde en aanhoudend bliksemvuur verlichtte de gehele omgeving van het dorp. Toen het onweer voorbijgetrokken was, ontwaarde men in plaats van de kinderen twee steenen van denzelfden uilmoeder draagt, overdag als uil rondfladderen en des nachts in hare ware gedaante rusteloos rondwandelen. In menig nacht zou men haar bij de steenen zien, waar zij over hare kinderen weent en klaagt. ☞ In 't Hessisch dialect wordt de uil „Aul”, menigmaal ook „Auwel” genoemd. (engels owl). Als de Thüringsche inwoners van een haar-uil spreken, dan verstaan zij daaronder een vrouw of een meisje met slordig gekamd haar. Een man, die geen herberg kan voorbijgaan, zonder binnen te gaan, en die zelden nuchter is, wordt

in Frankfort „Vol-uil” genoemd. In Amerikaansche steden ziet men vaak op de straten overdekte wagens staan, die het opschrift „night-owl” dragen; daarin bevinden zich herbergen, die echter alleen des nachts geopend zijn, opdat late nachtwandelers, op hun weg naar huis of waarheen ook, zich een versterking kunnen nemen. Als afgezant des hemels verschijnt de uil in het sprookje van den Pommerenschen roofridder Baggus Speekin. Deze, die onmetelijke rijkdommen in zijn slot opgehoopt had, werd op zijn ouden leeftijd droevig gestemd en voelde zich bedelarm temidden zijner groote schatten. Hij

vastte en geeselde zich, maar kon daardoor den gewilden vrede zijns harten niet verkrijgen. Toen kwam hij op 't laatst op 't gedacht, van de geroofde goederen rierkerken te laten bouwen. Om nu de juiste plaatsen daarvoor te kiezen, liet hij een uil driemaal vliegen, en waar hij zich telken neer liet, daar geloofde hij tot rust zijne ziel en kerk te moeten zetten. De uil liet zich neer te Baggendorf, Glevitz en Vorland en daar staan ook de drie kerken nog.

GERH. KREKELBERG

MATTEO MARIA BOJARDO

5) Uit het Poolsch

DOOR

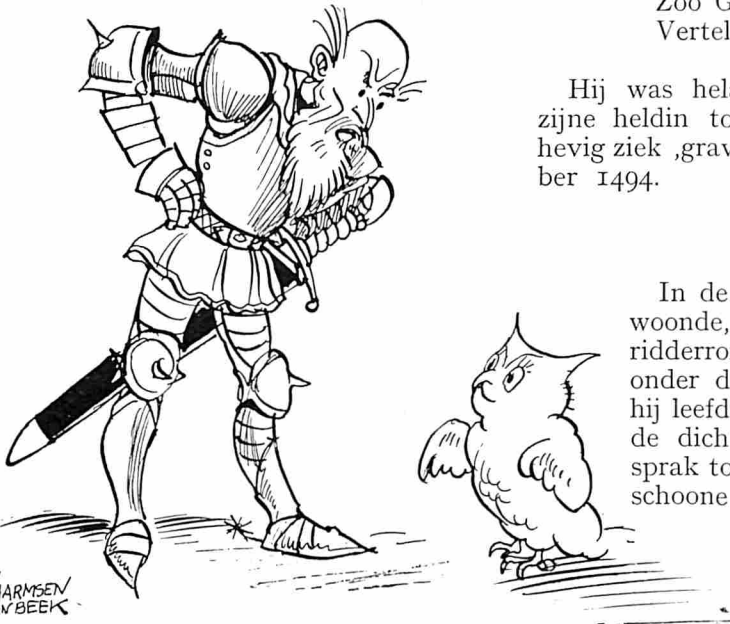
KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

(Vervolg)

IN zijn nauwkeurig relaas aan den hertog geeft hij een beschrijving van het Fransche leger; „hij moet erkennen, dat het goed bewapend en van paarden voorzien is, maar kan zich niet onthouden van de opmerking, dat, waar de soldaten van Ercole diens devies „Diamante” uitroepen, de Fransche krijgslieden steeds maar den duivel „diable” aanroepen. Deze Fransche divisie zou zelfs vroeger een standaard gehad hebben met den gehoornden demon „Demonio cornuto”, dien zij verwisselde met een, waarop de H. Martinus geschilderd was, waarschijnlijk om geen ergernis in Italië te wekken. Dat alles heeft den dichter in hooge mate geërgerd. Gebukt onder Italië's rampen vond hij weliswaar geen genoegen meer in 't dichten, maar kon het toch niet laten. Met een gebroken hart voegde hij aan zijn Orlando nog het volgende gedenkwaardige slot toe:

Mentre che io canto, o Dio Redentore
Vedo l'Italia tutta a fiamma e foco
Per questi Galli, che con gran valore
Vengon, per disertar non so che loco:
Pero vi lascio in questo vano errore
Di Flordespina ardente a poco a poco:
Un'altra fiata, se mi fia concesso,
Raccontervovi il tutto per espresso.
(III, IX, 26).

Terwijl ik zing, o Verlosser
Zie ik Italië in vuur en vlammen opgaan

OVER ONGELUKSVOGELS: ...LIET HIJ EEN UIL
DRIEMAAL VLIEGEN...

Door de komst der Galliërs, die met geweld Dorpen en steden verwoesten.

Ik wil dus van Flordespina nu niets verhalen,
Die door een vurige liefde verteerd wordt . . .

Zoo God het wil zal ik een ander maal

Vertellen van haar zeer belangwekkende lotgevallen.

Hij was helaas niet meer in staat de lotgevallen van zijne heldin tot het einde te bezingen; het geheele najaar hevige ziek „graviter aegrotans”, overleed hij op 19 December 1494.

II

In de jaren 1475 tot 1478, toen Bojardo te Ferrara woonde, schreef hij de eerste twee deelen van zijn ridderroman „Orlando Innamorato”, waarschijnlijk onder den invloed van de hoofdsche atmosfeer, waarin hij leefde. De roman was destijds, evenals nog heden, de dichtelijke vorm bij uitnemendheid, waarin men sprak tot een breeden kring van lezers, tot hovelingen, schoone vrouwen, heldhaftige ridders: „Signori e dame e bella baronia”. Wat den inhoud dier romans aangaat, zijn het nog steeds de verhalen van den cyclus van Karel den Groote, van den Bretonschen cyclus en van Koning Arthur's ronde tafel, waaruit men, tot zelfs na de XVIe eeuw, in Italië de themata

putte. Deze werden op verschillende wijze omgewerkt, van nieuwe stof door de straatzangers voorzien, die in overeenstemming met den smaak, de eischen en de fantasie hunner toehoorders den inhoud wijzigden. Groote vermaardheid als romanschrijver, verwierf op het einde der XVIe eeuw de maestro di canto, Andrea dei Magnabotti van Barberino te Val d'Elsa, een soort Alexander Dumas van dien tijd. Hij schreef meest bekende ridderromans: „Reali di Francia” en „Guerino il Meschino”, die de eeuwen overleefden en thans nog gelezen worden, evenals „Monte Christo” en „De drie Muskietiers”. In „Reali di Francia” leidt deze bard van 't Zuiden op fantastische wijze den oorsprong der Frankische koningen van de Romeinen af en vertelt van hunne ridderlijke daden tot den tijd van Karel den Groote, waarbij hij de Fransche literatuur brutaal plunderde. Van een uittermate rijke fantasie getuigt zijn verhaal over Guerino, die de zoon van Milon van Tarente geweest zou zijn. Wij lezen daarin, dat, na de onttroning van Milon, die door zijn vijanden in den kerker geworpen werd, zijn zoontje door de min gered en verzorgd werd. Het werd echter geroofd door zeeschuimers, die den jongen naar Constantinopel als slaaf verkochten, waar hij een der gunstelingen van den Bijzantijnschen keizer en een

in het geheele Oosten vermaard ridder werd. Zijn moed was grenzeloos, hij bevrijdde Griekenland van de Turken, streed met de Arabieren en maakte avontuurlijke reizen naar verschillende landen om zijn gevangene vader te vinden. Tenslotte ondernam hij zelfs een reis naar de zon en de maan, om daar voorspellingen in te winnen van Apollo en Diana. Vandaar teruggekeerd, begaf hij

OVER ONGELUKSVOGELS: ...IN PLAATS VAN DE KINDEREN TWEE STEENEN...

zich naar het bekende heilige oord Ierland, naar het Purgatorium van St. Patricius. Na dertig jaar trekken en zoeken en zelfs na een kort verblijf in de hel, vond hij zijn gevangene vader terug, dien hij vermocht in vrijheid te stellen. Zie daar een verhaal, zoals de cantastorie ze ten gehoore

brachten, waarin de episodien onderling in een zeer los verband staan en elke artistieke bewerking missen. In bijna alle romans der XVe eeuw spelen twee geslachten een groote rol: de Chiaramonti en de Maganzesi. De rechtschapen en deugd-zame ridders behooren tot het eerstgenoemde geslacht, terwijl iedere Maganzese een schurk, bedrieger en lafaard is en den romanschrijver de komische stof levert. Deze romans werden in de XIVe en XVe eeuw grootendeels in ottava, in achtregelige strofen geschreven. Deze verzen misten alle soepelheid en waren haast barbaarsch. Luigi Pulci, een Florentijn, geboren in 1432, heeft aan dit soort romans om zoo te zeggen de literaire wijding gegeven. In zijn gedicht „Il Morgante”, uitgegeven in 1481, verwerkte hij een groot deel van den roman „Orlando”, waarvan de schrijver onbekend is gebleven en welks inhoud door de straat-barden aan het volk verteld werd. Overheerschend waren in dien roman de verhalen uit den cyclus van Karel den Groote, die het best tot de verbeelding van het volk spraken. De voorgestelde helden waren wreed en wild en hadden geen begrip van de zoogenaamde ridderlijke eer. Het thema behandelt hoofdzakelijk krijgsvaardigheden, ridderlijke daden en 't bestrijden der ongeloovigen. Pulci schreef voor de Florentijn-sche burgerij en niet voor de hoven en edelen en verkoos daarom deze stof boven de verhalen over ridders uit den cyclus van Koning Arthur, die destijds in de Fransche en Noord-Italiaansche romans duidelijk het karakter van de dolende ridderschap kregen. Pulci vond reeds veel belachelijks in die ridderschap en het plat-komische in zijn verhaal lijkt op verschillende plaatsen een satire op de nazaten der Lancelot's en doet denken aan Don Quichotte en Sancho Panza. Als de reus Morgante met zijn makker Margutte, eveneens een reus, de gevangene vorstin bevrijden, schijnen de gestalten van den dolenden Spaanschen ridder met zijn schildknaap voor ons op te doemen:

Disse Morgante: amedue siam
giganti,
Da te a me vantagio veggo
poco:
Noi andiam per mondo cavali-
lieri nerrati
Per amor combattendo in ogni
loco...
(XIX, 37).

Margutte is een figuur, die tot de fantasie van het volk spreekt, hij is listig en schelmsch, behept met de zeven hoofdzonden en in zijn element, als hij op handige wijze iemand kan bestelen of bedriegen, maar toch van tijd tot tijd ook goedig. Beide zijn even gulzig als Rabelais' Gargantua. Morgante verorbert op één maaltijd een os, een eenhoorn, een basilisk, een kameel en een olifant, gebruikt daarna een den als tandenstoker, en is zoo sterk, dat hij met zijn vuist muren stuk slaat, een ijzeren poort als schild gebruikt en op een schip, stevig op het dek staande, zoo noodig als mast dient. Zijn kameraad Margutte sterft den dood des gulzigaards: na zijn buik weer eens terdege gevuld te hebben, ziet hij een aap, die zijn bruine laarzen aangetrokken had en moet daar zoo om lachen, dat hij barst.

Voor de markiezen en de dames aan het hof der d'Este's waren de figuren van een roman als boven beschreven te woest, te robuust, de stof hield te weinig verband met het ridderlijk verleden der machtige geslachten, er ontbrak de verafgoding der vrouw aan en het bezingen der liefde, der schoone koninginnen en der ridderlijke avonturen. Aan deze aspiraties voldeed beter Matteo Maria Bojardo, de dichter-

hoving, opgevoed in ridderlijke tradities en van kindsbeen af vertrouwd met de liederen der troubadours. Hij begon zijn gedicht iets later te schrijven dan Pulci zijn Morgante, maar volgde dezen niet na. Met de fantasie van een Bojardo en van de dames aan het hof der d'Este's waren, zooals ik reeds vermeldde, de helden van den Bretonschen cyclus, de verhalen van de Ronde Tafel van Koning Arthur meer in overeenstemming, dan de woeste gestalten der romans over Karel den Groote. Het hof van den grooten keizer sloot zijne poorten voor de liefde en hield zich slechts met verheven denkbeelden bezig, in dienst van het geloof en het vaderland.

Perchè tenne ad Amor chiuse le porte
E sol si dette alle battaglie sante.
(Orl. In. II. XVIII. 2).

Naarmate de zeden verfijnden, werd in de romans de liefde meer bezongen. De Bretonsche cyclus zegevierde. Het element der liefde en het thema der avonturen begon in den Karel-cyclus door te dringen, het eerst in Frankrijk, daarna in Italië.

Men bespeurt dit reeds in de Fransche romans van het einde der XIIe eeuw, zooals in „Huon de Bordeaux” en „Jehan de Lanson”. Twee stroomingen, twee cyclussen, het resultaat van een eeuwenlang proces der verbeeldingskracht der volkeren van het Noorden en van het Zuiden, begonnen elkander te beïnvloeden en tot een organisch geheel samen te vloeien. Zeer opmerkelijk is daarbij het feit, dat de heerschappij der liefde in de ridderromans uit het Noorden komt, uit den kring van Koning Arthur en niet uit het Zuiden. Tristan wordt het ideaal van de latere ridderschap en als gids dient de liefde, die hij bij de vrouwen wekt door moed en hoffelijkheid. De wereld, waarin Matteo leefde, zou de deugd der reinheid, die den vroegeren Roeland sierde, niet begrepen hebben. Bojardo maakt van hem wel den held van zijn verhaal, maar doet hem zijn trouw aan Karel den Groote en zijn plicht het Christendom te verdedigen, vergeten om hem geheel en al aan de heerschappij der liefde over te geven. Bojardo heeft zijn gedicht getiteld: „Roeland verliefd”, „Orlando Innamorato”; hij voelt zich als 't ware verplicht de lezers duidelijk te maken,

waarom hij uit de Bretonsche thema's putte en waarom Roeland verliefd is geworden. Hij haalt den tekst voor zijn gedicht uit Bretagne, want dáár werd de cultus der liefde gediend en dáár leefden de ridders, de beschermers der vrouwelijke deugd.

(Wordt vervolgd)

WINTER IN DEN STAAT ARIZONA. HET ZACHTE KLIMAAT MAAKT DEN GROEI VAN PALMEN MOGELIJK

NIEUWE UITGAVEN

Bij de Uitgevers-Maatschappij „C. Misset” te Doetinchem is een biologische kalender verschenen, waarvoor Chr. le Roy 12 steenteekeningen vervaardigde, die een duidelijk en gevoelig beeld geven van onze inheemische vogelwereld. Bij dezen kalender behoort een toelichting, door den teekenaar geschreven, waarin deze, wien het tekenonderwijs aan toekomstige onderwijzers zeer ter harte gaat, verklaart met zijn kalender niet alleen belangstelling te hebben willen wekken voor al wat leeft en groeit in de natuur, maar ook om hen, in het bijzonder den tekenonderwijzer, de oogen te helpen openen voor den rijkdom aan kunstvormen, die in de natuur worden aangetroffen.

In het eerste deel geeft de teekenaar-auteur een uitvoerige uiteenzetting van de vogels en al wat daar rondom is, op de kalenderbladen afgebeeld, in het tweede deel brengt hij inzicht in kunstvormen, ten bate van toekomstige onderwijzers, waarbij hij vooropzet, hoe nimmer de behandeling van een vlakvulling voorafgaan mag aan de ruimtebehandeling.

De Heer P. Oosterlee, directeur der Bijz. Kweekschool: „Chr. Normalschool” de Klokkenberg, schreef een warme aanbeveling ter inleiding.